

Sažetak

Tomislav Frleta, Sveučilište u Zadru
UDK 81'367, izvorni znanstveni rad
primljen 24. rujna 2008., prihvaćen za tisak 7. studenoga 2008.

Résumé

L'inaliénabilité est un phénomène universel dont on a pourtant très peu parlé en croate. Les langues se sont dotées de nombreuses constructions pour marquer la différence entre l'inaliénabilité et l'aliénabilité. Or en croate, la différence entre ces deux types de rapport est presque neutralisée à cause de l'abondante conservation de la catégorie de la personne dans son système langagier. Le croate diffère des autres langues du fait de la proscription par les vukoviens de l'omission du pronom réfléchi *si*. Les linguistes croates d'aujourd'hui s'opposent à juste titre à cette règle.

SKLONIDBA MUŠKIH DVOSLOŽNIH IMENA I NAGLASNA DVOJNOST

Tomislava Bošnjak Botica i Zrinka Jelaska

načnost navođena u prvih sedam izdanja gramatike Težaka i Babića (od 1966. do 1992.) i gramatike Babić i dr. (1991.) potvrđena je i objašnjena u osmome izdanju gramatike Težaka i Babića (1992.: 90.) gdje se navodi:

„Imenice kao što su *Ero* i *Mile* u zavisnim padežima imaju zapravo promjenu imenica ženskog roda. Imenice tipa *Ero* u jugoistočnim krajevima, posebno u Dubrovniku i okolici mijenjaju se u svim padežima po muškoj promjeni, kao auto (*Ivo, Iva, Ivu* itd.). I to je hrvatska književnojezična promjena, ali ograničena područja.“

Posljednja rečenica sasvim jasno i nedvosmisleno izriče da takva sklonidba pripada književnomu jeziku. U novijim izdanjima ti su navodi unekoliko promijenjeni, izostavljen je *Mile*:

„Imenice tipa *Ero* u jugoistočnim krajevima, posebno u Dubrovniku i okolici mijenjaju se u svim padežima po muškoj promjeni...“

Jednaka se preporuka nalazi i u novijim izdanjima, ali se govori o mijenjanju po „A sklonidbi“ (npr. Težak i Babić, 2004. : 112.) umjesto muške promjene.

U 12., prerađenoj i dopunjenome izdanju (2000.), naveden je i dodatak, objašnjava se da se takvom sklonidbom upozorava na zavičajnost onoga o komu je riječ i da se u dubrovačkoj književnosti tako sklanjaju i muška imena na -e (*Džore - Džora*).

Navodi se primjer (dubrovačkoga) profesora književnosti koji se zove Rafo Bogišić (pa bi to bilo iz djela Rafa Bogišića, inače Rafe Bogišića): *Mladi Ranjina odlučio je slijediti Šišmunda i Džora...* U gramatici Težak i Babić promjene povezane s imenima nisu dosljedno provedene, jer se (npr. 1994.: 91.) navodi da se imena kao *Ero* i *Mile* u množini mijenjaju po promjeni imenica ženskoga roda s nastavkom -a (*Ere, Mile*) bez upute na inačnost. I u najnovijemu se izdanju (2007.: 105.) navodi:

„Imenice muškoga roda koje pred nastavkom -o ili -e imaju samo jedan zatvornik ili polutovornik i dugouzlazni naglasak (*Ero, Mile*) u svim se ostalim padežima mijenjaju kao imenice ženskoga roda te se uvrštavaju u e-sklonidbu.“

Osam stranica dalje (2007.: 113.) ime *Ero* odabrano je kao ogledni primjer, odnosno tip e-sklonidbe, navodi se da se tako sklanja i *Mile*. A u idućem se odlomku kaže da se imena tipa *Ero, Ivo, Peko* u južnim krajevima, posebice u Dubrovniku i okolici, sklanjaju po a-sklonidbi.

Govoreći o imenicama muškoga roda s nastavkom -o/-e u nominativu jednine, Vukušić, Zoričić i Grasselli-Vukušić (2007.) spominju kako dvosložne odmilice s dugouzlaznim naglaskom imaju zapravo sklonidbu e-vrste, osim u Dubrovniku i okolici, očito u skladu s gramatikom Težak i Babić.

Ostale gramatike i drugi priručnici izašli nakon Akademijine gramatike (Babić i dr., 1991.) nisu prihvatili navedenu inačnost sklonidbe dvosložnih muških imena (Raguž, 1997.; Barić i dr.) ili u sklonidbi dvosložna muška imena uopće ne spominju zbog opsega (Ham, 2002.) ili kojega drugoga razloga (Silić i Pranjković, 2005.).

Raguž (1997.: 43.) navodi da se po drugoj ili e-deklinaciji

„sklanjaju imenice muškoga roda (hipokoristici) s dva sloga i s uzlaznim naglaskom“, a kao primjere navodi imena *Vlaho, Ivo, Jure, Drago, Ante, Mile*. Napominje da postoji i dodatno pravilo:

„Ako su dva suglasnika na kraju osnove, a drugi je k, onda se deklinira po a-deklinaciji (*Zvonko - Zvonka, Jerko - Jerka, Zdenko - Zdenka, Tonko - Tonka* itd.). Ostale imenice s dva suglasnika na kraju, a s uzlaznim naglaskom, dekliniraju se po e-deklinaciji: *Baldo - Balde, Andro - Andre, Krsto - Krste* itd.“

Barić i dr. (1997.) navode u vrsti e dvosložne imenice na -o/-e s dugouzlaznim naglaskom poput imena *Pero, Niko, Mujo, Mile, Rade, Dane*, prezimena *Juko, Šljivo, Miše, Hraste*. Hudeček, Mihaljević i Vukojević (1999.: 150.) navode da se osobna imena tipa *Marko* i *Željko* ne sklanjaju u kosim padežima

„kao hipokoristici, već kao imenice muškog roda na suglasnik *N Željko G Željka, D Željku*. U nekim bosanskim i slavonskim govorima susreće se promjena *Željko, Željke, Željki* koja ne ide u standardni jezik.“

Za prezimena na -o i -e navode da se sklanjaju kao imenice od milja, primjeri su *Hraste, Hraste, Hrasti* i *Kelo, Kele, Keli*, dok se prema drugoj sklonidbenoj para-

digmi sklanjaju prezimena tipa *Vince G Vincea*, *Jonke G Jonkea* – pod utjecajem sklanjanja kroatiziranih tuđica tipa *bife*, *žele* i sklanjanja stranih osobnih imena tipa *Goethe*, *Hatze*, *Merle*, ali i radi zadržavanja samosvojnosti i prepoznatljivosti prezimena u odnosu na opće imenice. No autori navode da bi bez obzira na to, domaća prezimena na -o i -e

„trebalo sklanjati kao sve hrvatske imenice toga tima: *N Šego*, *G Šege*, *D Šegi*“ (str. 151).

Za hipokoristična imena na -o i -e tipa *Ivo*, *Ante*, *Mate*, *Jere* navode da se trebaju sklanjati kao imenice ženskoga roda. Dok za sklanjanje duljenjem osnove poput *Stane - Staneta* i *Ivo - Iveta* kažu „u standardnome jeziku osnova se ne dulji...“, za sklanjanje poput *Stane - Stanea* i *Ante - Antea*, kažu „nepravilno je sklanjanje po uzoru na strana imena“, a za sklanjanje po a-vrsti kažu „stilski je obilježeno i ima izrazito regionalan karakter (*Mato*, *Mata*, *Matu*).“

Nejasnoće i neslaganja u načelima

Dakle, u tome prema kojim se načelima od spomenutih raspoređuje koje ime priručnici nisu složni. Osobito stoga što obilježja nisu jasno ograničena. Jedno je od njih načelo hipokorističnosti koje se naglasno prepoznaje. Naime, većina imena sa zatvorničkom skupinom od kojih je drugi glas *k* (*Kko*) hipokoristične su skraćevnice, a ipak se mogu ostvariti i s jednosložnim – dugosilaznim naglaskom: *Mirko* i *Mirko*. Neka takva imena poput *Jânko* gotovo se isključivo ostvaruju s jednosložnim (dugosilaznim) naglaskom. Iako se teži njihovu usustavljivanju po uzoru na druge imenice odmila, to nije uvijek moguće. S druge pak strane, za neka se imena ne može jasno utvrditi jesu li hipokoristici. Tako npr. *Dino* može biti od *Dominik*, ali i samosvojno moderno ime.

Drugo je nejasno načelo naglasak. Iako se jasno kaže da se po e-vrsti sklanjaju imena s dugouzlaznim naglaskom, nigdje nije naveden upravo naglasak kao presudan. Drugim riječima, nema primjera da bi se ime s dugouzlaznim naglaskom sklanjalo po e-vrsti, a glasovno jednako ime (homograf) npr. s dugosilaznim naglaskom po a-vrsti, npr. *Miro* i *Miro*, *Bruno* i *Bruno*.

Treće je nejasno načelo glasovni sastav kod zatvorničke skupine. Kao što je rečeno, dok neki autori navode da se sve imenice s dva zatvornika sklanjaju po a-vrsti (Težak i Babić, 2007.: 104.), pa bi imena *Lovro* i *Lovre* u genitivu glasila *Lovra*, dok drugi navode da se to odnosi na imena među onima s dugouzlaznim naglaskom od kojih je završni zatvornik u skupini *k* (Raguž, 1997.), pa bi *Lovro* i *Lovre* u genitivu bili *Lovre*.

Četvrto je nejasno načelo područna pripadnost imena. Navode se: Dubrovnik; Dubrovnik i okolica; južni krajevi; južni hrvatski govori, posebice u Dubrovniku;

jugoistočni krajevi, posebno Dubrovnik i okolica ili neodređena regionalnost. Prema nekim je priručnicima npr. *Maro* normativno dopušteno na dubrovačkome području i za osobe koje otamo dolaze. To bi značilo da netko tko je npr. u Zagrebu *Maro*, *Andro* ili *Vlaho* i tko nema nužno veze s Dubrovnikom i njegovom okolicom (ili mu nije bitna) ne može biti u a-vrsti. Po drugim bi priručnicima to bilo dopušteno svima koji su iz južnih krajeva, ne samo iz Dubrovnika s okolicom, iako se ne zna gdje im je točna granica.

I načelo podrijetla može izazivati poteškoće (npr. *Jonke*, *Jonkea*, ali *Hraste*, *Hrastē*). Sklonidbeno ponašanje poput *Vince - Vincea* Hrvatski jezični savjetnik (Hudeček, Mihaljević i Vukojević, 1999.: 151.) dopušta samo kod stranih prezimena, za domaća na -o i -e smatra da bi se trebala sklanjati kao sve hrvatske imenice toga tipa, npr. *Šego G Šege*. Često se ne zna (npr. da prezime *Lice* nije od hrvatske riječi *lice* nego je prilagođeno prema njemačkomu *Lütze*, da *Peti* nije od rednoga broja u hrvatskome nego mađarskoga podrijetla) ili se ne može precizno utvrditi podrijetlo nekoga prezimena.

Određivanje imeničke vrste

Iz ovoga je kratkoga pregleda vidljivo da su dvosložna muška imena na -o i -e u e-vrsti svojevrsni „uljezi“. Naime, za određivanje njihove sklonidbe važan je i broj slogova te naglasak.

Za imena s dugouzlaznim naglaskom koja autori gramatika nabrajaju, ne ostavlja se mogućnost drugačijega naglaska, npr. dugosilaznoga, a time i moguće promjene u njihovoj sklonidbi. Upravo će pitanje naglaska biti glavno polazište raščlambe u ovome radu da se utvrdi zašto izvorni govornici hrvatskoga jezika uporno odstupaju od norme u sklonidbi tih imena i u kojoj je mjeri njihova sklonidba uvjetovana naglaskom koji se u pojedinom imenu ostvaruje.

Normativno prihvaćena inačnosta

Zanimljivo je, a čini se i jedinstveno, da je ustupak u dopuštanju sklonidbene inačnosta načinjen tek jednoj uskoj skupini govornika, onoj dubrovačkoj. Naime, njihova se imena poput *Maro*, *Miho*, *Vlaho*, mogu sklanjati po a-vrsti, *Maro G Mara D Maru*, za razliku od ostalih imena istoga oblika. To se opravdava tradicijskim razlozima. Riječ je o a-vrsti u imena gdje je inače normativni e-vrsta.

Što je s drugim hrvatskim krajevima, napose novoštokavskima? Spomenuta odrednica nekih priručnika „u južnim krajevima, posebice u Dubrovniku i okolici“ (Težak i Babić, 2004.: 112.); „U južnim hrvatskim govorima, posebice u Dubrovniku“ (Babić i dr., 2007.: 378.) ne djeluje kao da bi se i na njih odnosili takvi jezični ustupci. Takva pojava društvenoj jezično nije prihvatljiva. Normativna bi preporuka

pravednosti radi, bez obzira na tradiciju, ugled i utjecaj dubrovačke književnosti, trebala uključiti sve govornike istoga jezika koji rabe (ili žele rabiti) a-vrstu u imenica muškoga roda, barem onda kada je to opravdano i unutarjezičnim razlozima (koji će se navesti).

Istina, neki jezikoslovni priručnici i ne prave takvu razliku, ali prave drugu – između dva različita tipa sklonidbenih odstupanja od neobilježene norme. U Hrvatskome jezičnome savjetniku (Hudeček, Mihaljević i Vukojević, 1999.: 150. – 151.) jednostavno se navodi da promjena tipa „*Željko G Željke* ne ide u standardni jezik“, dok se za sklanjanje po a-vrsti, tj. za promjene tipa *Mato / Mate G Mata* ili *Ivo G Iva* navodi da je „stilski obilježeno i ima izrazito regionalni karakter“.

Novoštokavska sklonidbena načela

U pokušaju rasvjetljavanja problema valja početi od hrvatskoga sustava. Čakavski, kajkavski i staroštokavski prema svojim su naglasnim obilježjima i njihovoj raspodjeli različiti naglasni sustavi u odnosu na hrvatski književni jezik. No hrvatski novoštokavski sustav po svojim je naglasnim obilježjima sukladan hrvatskomu književnojezičnomu sustavu. On u sklonidbu tih imena uključuje nekoliko kriterija, kako se pokazuje u (3): broj slogova, završetak, naglasak i podrijetlo.

(3) Novoštokavska sklonidba

	a-vrsta	e-vrsta
1. GLASOVNI OBLIK		
1.1. završni glas - otvornik	-o/-e	-o/-e
1.2. zatvornička skupina	-nevažna	
<i>primjeri</i>	<i>Janko, Marko, Pavle</i>	<i>Anto, Ante; Lovro, Lovre</i>
2. NAGLASNI OBLIK		
	Dugosilazni	dugouzlazni
2.1. udar (jačinom istaknut prvi slog)	*	*
2.2. dužina sloga (dugi slog + kratki slog)	a: a	a: a
2.3. visoki ton	V	V
<i>primjeri</i>	<i>Míro, Vínko</i>	<i>Míro, Vínko</i>

Očito je u (3) naglasak u mnogim novoštokavskim govorima glavno načelo razgraničavanja pripadnosti sklonidbi, bez obzira na zatvornik ispred završnoga -o ili -e. Stoga je i prikaz znatno jednostavniji nego prikaz u (2). Ako je naglasak jednosložan (dugosilazan), ime se sklanja po a-vrsti (*Vínko G Vínka, Míro G Míra, Brûno G Brûna, Dîno G Dîna*). Ako je naglasak dvosložan (dugouzlazan), ime se sklanja po

e-vrsti (Míro G Mírē, Brúno G Brúnē, Díno G Dínē, Vínko G Vínkē). Nastanak, odnosno podrijetlo pojedinoga imena ne igra presudnu ulogu, tj. isključeno je iz sklonidbenih obilježja. Ono može biti važno stoga što se imena stranoga podrijetla najčešće pojavljuju s jednosložnim naglascima, dugosilaznim ili kratkosilaznim, a ne dvosložnim, i to dugouzlaznim.

Naravno, ni ovaj sustav ne vrijedi za cjelokupno novoštokavsko područje, nego se pojavljuju veća ili manja odstupanja, npr. ponegdje u Cetinskoj krajini, posavskim (Ivšić, 1913.) i podravskim (Hamm, 1949.) govorima (u korist e-vrste, pa će biti i *Marko G Marke* – ili južnoj Dalmaciji (u korist a-vrste, *Anto G Anta*).

Imena sa završnim -ko koja slijede ovo načelo, nešto su uže prostorno ograničena. Osim u bosanskim i slavonskim krajevima, koji se spominju u literaturi (Hudeček, Mihaljević, Vukojević, 1999.), koliko je autoricama poznato, danas se spomenuto načelo provodi i u govorima Imotske krajine, Okobiokovlja, dijela Cetinske krajine i zapadne Hercegovine, a zasigurno i još gdjegdje.

Naglasna raspodjela

Naglasak u novoštokavskim idiomima nije sasvim proizvoljan, prilično ovisi o podrijetlu imena. Tako se strana, bolje reći nehipokoristična imena, npr. *Kârlo*, *Mârko*, *Pâvle*, *Dânte* i slično ne mogu ostvariti s dugouzlaznim naglaskom, koji je oznaka hipokorističnosti. Iznimka je primjerice ime *Bruno* koje se pojavljuje u obje inačice (*Brúno* i *Brûno*), a time i sklonidbe. Uz ime sa silaznim naglaskom *Dîno* sasvim sigurno ne može stajati e-vrsta *G Dínē*. Za razliku od normativnoga statusa, ovdje imena na -ko ne čine zasebnu skupinu, nego i u njih naglasak uvjetuje sklonidbu.

Iako s normativnoga gledišta pogriješna, sklonidba *Mírko G Mirkē*, *Žéljko G Žéljkē* ili *Dínko G Dínkē* s gledišta je sustava prihvatljiva po načelu hipokorističnosti i dugouzlaznoga naglaska. Dapače, neka se vlastita imena jedino tako i sklanjaju na području gdje su potekla ili gdje su najraširenija. Na primjer, nositelji i drugi govornici u prostorima gdje je ono najraširenije, prezime *Zóvko* sklanjaju u genitivu kao *Zóvkē*. Problem se, međutim, pojavljuje u komunikaciji jer su takvi sklonidbeni oblici homonimni sa ženskim imenima u istim padežima (*Dínka G Dínkē*). Iako bi to mogao biti razlog zašto taj tip sklonidbe nije ni inače dopušten u hrvatskome književnome jeziku, poteškoća je ista s imenima poput hrvatskih *Miro G Mire* i *Mira G Mire* ili stranih *Dino G Dine* i *Dina G Dine* koji su dopušteni.

Imena i prezimena stranoga podrijetla, bez obzira na dvosložnost i završetak, sklanjaju se po svojoj prototipnoj a-vrsti jer se na njima ne ostvaruje uzlazni naglasak: *Jónke G Jónkea*, *Dânte G Dântea*, *Kârlo G Kârla*, *Ròko G Ròka*. Tako se ponaša i ime *Mârko*, u kojega završno -ko nije istoga postanja kao ono u *Mírko* ili *Stanko*, premda je to ime odavno udomaćeno u nas. Po čuvanju ili ispuštanju dočet-

noga otvornika vidljivo je da su se prezimena stranoga podrijetla u manjem stupnju udomačila u hrvatskome jeziku u odnosu na imena.

Treba napomenuti da imena i prezimena na -e s dvosložnim (dugouzlaznim) naglaskom tipa *Ánte* uzrokuju više nedosljednosti i problema u sklonidbi nenovoštovkavcima od onih na -o, koja donekle mogu poistovjetiti s imenicama odmila. Razlog tomu nije sklanjanje po uzoru na imena stranoga podrijetla poput *Dante* (pa slijedom toga *G Antea*) (Dulčić, 1997.: 359.). Nije jako vjerojatno da bi govornici domaće ime (ili domaći skraćeni oblik latinskoga imena) naročito tako rasprostranjeno kao što je *Ante*, sklanjali po uzoru na neko strano ime, u ovom slučaju poznato samo iz pisane kulture ili svojedobnih službenih zapisa toga imena. Riječ je najprije o sustavu koji nema zanaglasne duljine, presudne da bi se genitivni oblik toga imena razlikovao od nominativnoga. K tomu vrlo je vjerojatno da ne ostvaruje ni istu naglasnu kvalitetu. Očito je razlog načelo da se u sklonidbi sačuva osnovni oblik imena, i to u hrvatskome međusustavu, tj. sustavu koji uključuje obilježja različitih hrvatskih idoma, gdje postoje nositelji imena inačnoga oblika *Anto* i *Ante*. U tom slučaju govornik pribjegava jedinom načinu koji poznaje, a to je prototipni genitivni nastavak za muški rod -a.

Normativne ustaljenosti i mogućnosti

Budući da na hrvatskome prostoru postoje najmanje dvije inačice, dakle dva naglaska, dvije vrste sklonidbe, valja se zapitati može li se onda govoriti i o dvama imenima? Hrvatski sustav nudi određene mogućnosti, pitanje je što se od toga može i treba književnojezično iskoristiti, pa normirati. Drugo je opet pitanje treba li uopće normirati kategoriju osobnih imena s obzirom na sva njezina popratna obilježja. U svakom se slučaju ne bi smjela zanemariti područna pripadnost nositelja nekoga imena jer je ona odraz njegovog identiteta.

U hrvatskome jezičnome sustavu postoji sustavna usporednost da je imenu s jednosložnim naglaskom (silaznim) u kojega je visoki ton na udarnome slogu prototipna a-vrsta, a onomu s dvosložnim naglaskom (uzlaznim) u kojega je visoki ton na zanaglasnome slogu prototipna e-vrsta. Takvu usporednost u hrvatskome književnome jeziku potvrđuju dva naizgled slična imena *Lóvre* i *Pávle*. Oba su dvosložna, s istim završetkom i dvama zatvornicima ispred završnoga otvornika, oba neslavenskoga podrijetla, ali su im sklonidbe različite: *Lóvre* *G Lóvrē*, *D Lóvri*, *Pávle* *G Pávla*, *D Pávlu*. Da kojim slučajem *Pavle* glasi *Pávle*, a *Lovre* glasi *Lóvre*, situacija bi po svoj prilici bila obratna. Na sličan način možemo usporediti primjerice imena *Kárló* i *Brúno*. U stranome imenu *Tito*, koje je iz dobro znanih razloga udomaćeno u našem jeziku, postoje čak tri naglasne inačice: *Tìto* - *Tìta*, *Tìto* - *Tìta* i *Tìto* - *Títē*.

U jezičnim se obilježjima (morfologija i naglasak) ogledaju i izvanjezična kao što su pripadnost, (samo)identifikacija. Tako se nekomu Dalmatincu ne osporava

da bude *Brúno*, *Díno*, *Míro* i da se o njemu govori kao o *Brínu*, *Dínu*, *Míru*, ali isto tako ni nekome Slavoncu ili Bosancu da bude *Brúno*, *Díno* ili *Míro*, te mu se obraćati kao *Brúni*, *Míri* ili *Díni*. Naravno, bilo bi lako kada bi se ove inačice mogle oštro odijeliti na sjeverne i južne, pa reći da u sjevernim krajevima prevladava uzlazni, a u južnim silazni naglasak. Međutim, tomu nije tako jer to ipak vrijedi tek za neka imena. Čak se i unutar jednoga govora ili skupine govora mogu ostvarivati obje inačice. U jednom je govoru tako *Böško* neutralno ime, a *Bóško* njegov hipokoristik, usporedno postoje inačice *Míro* i *Míro*, *Vínko* i *Vínko* (npr. u Imotskoj krajini).

Poticaji za pristup kakav se nudi u ovome radu jesu iz dijalekta, odnosno narječnih govora, no i normativno je to jednim dijelom provedeno. K tomu, kao što je već rečeno, hrvatski novoštokavski govori i hrvatski književni jezik imaju jednak naglasni sustav. U njima, naime, dvosložni, i to dugouzlazni naglasak upućuje na *obilježenost* imena jer se pojavljuje u hipokoristika i skraćenica, dok jednosložni, i ti dugosilazni upućuje na *neobilježenost*, pojavljuje se u neutralnih imena, domaćih ili stranih. Drugim riječima, jednosložni se naglasci i u ovome jezičnome sloju pokazuju kao općenito prototipni naglasci. U tome bi se smjeru i promjena književnojezičnoga (neobilježenoga) naglasaka u nedvojbeno hipokorističnih imena primjerice *Željko* ili *Míro* u *Željko* i *Míro* mogla promatrati kao prijelaz od hipokoristika k neutralnomu imenu. To je i s obzirom na ovaj dio hrvatskoga leksika i s obzirom na (društveno) jezične promjene bitan podatak.

Imena na *zatvornik + ko* (tipa *Vínko*)

Norma se (čini se) ustalila u odnosu na dvosložna imena, uključujući prezimena i nadimke, na – Kko tipa *Vínko* – sklanja ih po a-vrsti bez obzira na kakvoću naglasaka. To, izuzev u bilješki spomenutih područja, potvrđuje i govorna upotreba. Takvo stanje nije nužno mijenjati, ali ipak bi trebalo otvorenom ostaviti mogućnost da se mjesno pri imenovanju kakva kulturnoga znamenja radi očuvanja jezične i tradicijske posebnosti zadrži i izvorni oblik imena ili prezimena.

Ostala imena na -o (tipa *Míro*)

Za imena i prezimena poput *Míro*, *Ivo*, *Bajlo* postoje dvije inačice na hrvatskome jezičnome prostoru. Tu bi dvostrukost trebalo normativno dopustiti, tim više što je opravdana i mogućnošću sustava i govornim uzusom. Dakle, na isti bi način valjalo pristupiti i dubrovačkim imenima i drugim imenima na tome području koja se sklanjaju po a-vrsti.

Kao primjer povezanosti prostornoga identiteta i imenske sklonidbe neka posluži ime *Špíro*. Ono je više-manje prostorno ograničeno na srednju Dalmaciju te se očekivano sklanja po a-vrsti. Nije primjereno normativno zahtijevati da se ono sklanja po uzoru na domaće skraćenice ili imena odmila s dugouzlaznim naglaskom, a samo nije takve naravi.

Imena stranoga podrijetla na -o (tipa *Dino*)

Skupina imena stranoga podrijetla, pretežito talijanskoga, kao što su: *Dino, Lino, Pino, Tino, Nino* prilagodila su se hrvatskomu jeziku pa imaju svoju sklonidbu kao i druge imenice u hrvatskome jeziku. U gramatikama (pa i novijima) nema primjera s tim ili sličnim imenima. Moglo bi se iz toga zaključiti da su sasvim jasna glede sklonidbe ili pak toliko rijetka da im nema potrebe biti u primjerima. No ni jedna ni druga tvrdnja ne stoji. Ta imena u posljednje vrijeme uzrokuju dosta pomutnje među govornicima hrvatskoga jezika koji nastoje pravilno govoriti i pisati, a brige zadaju i lektorima u medijima.

Preporuka je struke imena poput *Oto, Roko* s kratkosilaznim (jednosložnim) naglaskom sklanjaju po a-sklonidbi. Za imena poput *Dino* u gramatikama ne piše ništa osobito, ali se navodi da se imena s jednim suglasnikom ispred *o* i s dugouzlaznim naglaskom tipa *Drágo* sklanjaju po e-vrsti poput drugih dvosložnih muških imena dakle: *Díno, Dínē; Líno, Línē*.

Zašto je takvo rješenje teško prihvatiti? Objašnjenje može zvučati prejednostavno, no nema nijednoga čvrstoga kriterija prema kojemu bi ta imena bila dijelom e-vrste, osim dvosložnosti i završetka na -o (što imaju i druga tzv. neutralna imena).

Kao prvo, riječ je o imenima stranoga podrijetla. Drugo, nisu hipokoristična postanja poput imena *Drágo* s kojim ih se dovodi u vezu, izuzmemo li možda mogućnost da je u nekim krajevima, primjerice Slavoniji ili Bosni *Díno* < *Dínko* < *Dominik*. Treće, naglasak im je na najvećemu dijelu hrvatskoga prostora, poglavito u Dalmaciji i Istri gdje su prvotno i posuđena i najraširenija, jednosložan (dugosilazni). Stoga bi prototipna sklonidba tih imena bila a-vrsta: *Díno - Dína, Líno - Lína, Níno - Nína* (kao *Kárla - Kárta*). Situacija u kojoj se ime ostvaruje s jednosložnim (silaznim) naglaskom, a sklanja prema e-vrsti npr. *Díno - Dínē, Níno - Nínē*, izlazi iz logike jezičnoga sustava na kojemu počiva hrvatski književni jezik. Da je tomu tako potvrđuju i primjeri stranih imena s kratkosilaznim naglaskom poput *Lëo, Ròko, Öto* kojima norma propisuje a-sklonidbu: *G Ròka, Öta, Lëa* (premda se u medijima, kao što je već rečeno, čuje i *G Öte*). Naravno, kad je u pitanju inačica s dugouzlaznim naglaskom, nositelj se imena ne smije oduzeti pravo da mu se ono prema tomu obilježju i sklanja. Dakle, ako je *Díno, Brúno* ili *Níno*, govorit će se o *Díni, Brúni* odnosno *Níni*, u protivnom treba se prema a-vrsti govoriti o *Dínu, Brínu* odnosno *Nínu*.

Imena na -e (tipa *Ante*)

O imenima i prezimenima na -e norma je isključiva i sva takva dvosložna imena i prezimena s dugouzlaznim naglaskom svrstava u e-vrstu. Međutim, valja imati na umu razloge koji uvjetuju a-vrstu (strano podrijetlo, jednosložni, silazni naglasak) ili e-vrstu (domaće podrijetlo, dvosložni, dugouzlazni naglasak), što u priručnicima

nije u cijelosti pojašnjeno. Dakle, strano ime ili prezime (*Dânte, Jônke*) ili domaće koje nema dugouzlazni naglasak (*Pâvle*), očekivano će imati a-sklonidbu. Slučajevi poput *Ante / Anto G Anta* koji se pojavljuju u nekih govornika na dubrovačkome području mogu se iznimno dopustiti u lokalnoj zajednici prema načelu koje vrijedi za imena na -o.

Zaključak

Sklonidba je hrvatskih dvosložnih imena odmila na -o ili -e povezana s njihovim naglaskom. To je u hrvatskome književnome jeziku prihvaćeno. No i ostala imena podliježu toj zakonitosti u većoj ili manjoj mjeri, ovisno o tome koja je sastavnica (naglasak ili prototipna imenička vrsta) prevladala. Usporednost između tipa naglasaka i imeničke vrste postoji u hrvatskome sustavu, ali se ona ostvaruje i u različitim govorima te bi se, u slučajevima gdje je opravdana, trebala iskoristiti i normativno prihvatiti. Svakako je važan čimbenik i podrijetlo imena (iz njega djelomice proizlazi i naglasak). Neosporno je da se u svim imena (osim onih tipa *Janko*, tj. sa zatvorničkim skupom od kojih je drugi zapornik *k*) naglasak poklapa s imeničkom vrstom. Imena s dvosložnim (tj. uzlaznim) naglaskom idu u e-vrstu (*Krsto - Krstē, Mâto - Mâtē, Ante - Antē, Hráste - Hrástē*), a imena s jednosložnim (tj. silaznim) naglaskom u a-vrstu (*Jânko - Jânka, Lîno - Lîna, Lëo - Lëa, Kârlo - Kârla, Jônke - Jônkea*).

Norma nastoji što je više moguće ujednačiti pravila radi pojednostavljanja, koje je posebno važno prilikom ovladavanja jezikom. Međutim, odraslim hrvatskim govornicima koji imaju jasno određena pravila s obzirom na naglasak, potvrđena i na domaćim i na stranim imenima, takvim pojednostavljanjem uskraćuje se mogućnost da ta pravila provedu i tako i jezično izraze svoj identitet. Poštivanje osnovnoga oblika nečijega imena i prezimena u hrvatskome je dio kulturnoga sloja. Za razliku od preuzetih stranih imena i prezimena sa svojstvenim izraznim obilježjima, moglo bi se reći da su oblici imena i prezimena svojstveni pojedinim hrvatskim govorima prihvaćeni unutarnarodni leksemi. Drugim riječima, neke oblike imena i prezimena svojstvene pojedinome stranome jeziku hrvatski jezik prihvaća kao internacionalizme (muška imena kao *Cristoph, Giotto, Giovanni, Thomas, Maurice* i prezimena kao *Wojtyła*, ženska imena *Mišel, Karol*), druge kao nacionalizme (npr. *Lovre, Tome, Ive, Pave*).

Iako je ovdje riječ o sklonidbi, budući da hrvatski morfološki sustav uključuje mogućnost a-vrste dvosložnih imena muškoga roda koja završavaju na -o (a da nemaju nužno ispred njega fonem *k*), bilo bi dobro da se ta mogućnost normativno dopusti kao inačica postojećoj. Prihvaćanjem inačnih rješenja uz dosadašnje propisane oblike e-vrste postigao bi se sklad između uporabne i propisane norme, izbjegle bi se postojeće nedosljednosti, a u uporabi nedoumice, što bi imalo vrlo povoljne društvenojezične posljedice.

Literatura

- Babić, S. i dr., 1991., Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika: nacrti za gramatiku. Zagreb, JAZU – Globus
- Babić, S., 2002., Kako nam se zovu Grge?, Forum, 20. lipnja, str. 35.
- Babić, Z., 1985., Izgovor stranih imena, Jezik, god. 32., br. 2., str. 49. – 56.
- Barić, E. i dr., 1997., Hrvatska gramatika, Zagreb, Školska knjiga
- Bošnjak-Botica, T., Jelaska, Z., 2006., Ime i prezime – gramatikom do identiteta, 20. znanstveni skup HDPL, Split, 25. – 27. svibnja 2006., (izlaganje)
- Brabec, I., Hraste, M., Živković, S., 1954., Gramatika hrvatskoga ili srpskog jezika, 2. prerađeno i nadopunjeno izdanje, Zagreb
- Dulčić, M. (ur.), 1997., Govorimo hrvatski: jezični savjeti, Zagreb, Hrvatski radio – Naprijed
- Frančić, A., 2006., Što je osobno ime?, Folia Onomastica Croatiaca, 15., 71. – 80.
- Frančić, A., Hudeček, L., Mihaljević, M., 2005., Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada
- Florschütz, J., 2002., Gramatika hrvatskoga jezika, Pretisak iz 1916., Zagreb, Ex libris.
- Ham, S., 2002., Školska gramatika hrvatskoga jezika, Zagreb, Školska knjiga
- Ham, S., 2006., Povijest hrvatskih gramatika, Zagreb, Nakladni zavod Globus
- Hamm, J., 1949., Štokavština Donje Podravine, Rad JAZU, 275., 1. – 70.
- Hudeček, L., Mihaljević, M. i Vukojević, L. (ur.), 1999., Hrvatski jezični savjetnik, Zagreb, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena i Školske novine
- Ivas, I., 2005., Strana imena u hrvatskom standardnom izgovoru, Suvremena lingvistika, 29. (2003. [i.e. 2005.]), 1/2 (55/56), 1. – 35.
- Ivšić, S., 1913., Današnji posavski govor, Rad JAZU, 196. i 197., Zagreb
- Jarm, A., 1996., Obiteljski imenar: imena i imendani, Zadar, Hrvatski institut za liturgijski pastoral
- Jelaska, Z., 2004., Fonološki opisi hrvatskoga jezika: glasovi, slogovi, naglasci, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada
- Maretić, T., 1931., Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika, 2. popravljeno izdanje, Zagreb, Jugoslavensko nakladno d.d. Obnova
- Raguž, D., 1997., Praktična hrvatska gramatika, Zagreb, Medicinska naklada
- Silić, J., Pranjković, I., 2005., Gramatika hrvatskoga jezika, Zagreb, Školska knjiga
- Šimundić, M., 1988., Rječnik osobnih imena, Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske
- Šimunović, P., 2006., Hrvatska prezimena, Zagreb, Golden marketing i Tehnička knjiga
- Težak, S., Babić, S., 2007., Gramatika hrvatskoga jezika, Priručnik za osnovno jezično obrazovanje, 16. izdanje, Zagreb, Školska knjiga
- Vukušić, S., Zoričić, I., Grasselli-Vukušić, M., 2007., Naglasak u hrvatskome književnom jeziku, Zagreb, Nakladni zavod Globus

Sažetak

Zrinka Jelaska, Filozofski fakultet, Zagreb
Tomislava Bošnjak Botica, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb
UDK 81'366'367.622, izvorni znanstveni rad
primljen 14. lipnja 2008., prihvaćen za tisak 2. rujna 2008.

Inflection of Bisyllabic Male Names and Accentual Dualism

The paper analyzes problems occurring in the inflection of male names ending in -o and -e. These problems are insufficiently explained normative rules on the one hand, and diverse speech practice of the speakers of Croatian. Possible grounds for such inconsistencies are outlined and alternative normative solutions are offered on the basis of the accentuation characteristics of the neoštokavian system.

CURRICULUM, KURIKULUM, KURIKUL – UPUTNIK

Dubravka Smajić, Irena Vodopija

Hrvatska jezična kultura oduvijek je podrazumijevala težnju prema čistom hrvatskom književnom jeziku, no ipak je dodirima s drugim jezicima u hrvatski jezik još od davnih vremena ulazilo mnogo riječi stranoga podrijetla. Tijekom povijesti najviše nam je stranih riječi dolazilo iz jezika susjednih naroda, odnosno onih s kojima su Hrvati bili, osim teritorijalno ili kulturno, na bilo koji način i politički povezani, a njihovi jezici obično politički nadmoćni u odnosu na hrvatski jezik. Međutim, sve jače nacionalno međuprožimanje koje je zahvatilo Europu i svijet kada je u pitanju način življenja i mišljenja, dovelo je do bezrezervnoga prihvaćanja rječničkih internacionalizama.¹

O tuđim riječima u hrvatskom jeziku u Hrvatskom pravopisu iz 1971. godine, popularnom londoncu, nalazimo osnovne, opće podatke zašto one ulaze u naš jezik, ali i jednostavan jezični savjet kako se prema njima valja odnositi. Autori tako ističu da

¹ Ističući kako su se puristi najustrajnije bavili pitanjem stranih riječi u hrvatskom jeziku, odnosno posuđivanjem riječi i posuđenica, Vlatka Štimac navodi da „ovisno o povijesnome kontekstu domaćom su riječju puristi nastojali zamijeniti riječ posuđenu iz turskoga jezika, njemačkoga, talijanskoga ili latinskoga; iz ruskoga, ponovno njemačkoga, a početkom devedesetih godina 20. st. – iz srpskoga jezika. Na kraju, s danas najbrojnijima među novijim posuđenica iz (američkoga) engleskoga jezika ili anglizmima ulazimo u doba globalizacije.“ (Štimac, 2003.: 94.)